

**КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ НЕБЕЗПЕК,
ЯКІ ЗАГРОЖУЮТЬ ГРОМАДЯНАМ В УКРАЇНІ**

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 42(3), с. 98—102

Проведено аналіз видів небезпек, які можуть загрожувати громадянам України в різноманітних ситуаціях. Зроблено спробу провести класифікацію небезпек та сформульовано пропозиції щодо попередження окремих видів небезпек. Особливу увагу приділено небезпекам, які загрожують життю та здоров'ю громадян.

У сучасному українському суспільстві точиться дискусія щодо забезпечення безпеки громадян та видів небезпек, які виникають. В юридичній літературі більшість видів безпеки розглянуто й описано, проте чи всі вони впливають на безпеку громадян, питання залишається невивченим. Найбільш повну класифікацію різного виду небезпек, які можуть виникати в суспільстві, розробив В. А. Ліпкан. Проте він більше розглядає це питання в геополітичному вимірі, а не в практичному.

Спробуємо здійснити класифікацію видів небезпек для суспільства та визначити, які шляхи можна запропонувати для їх усунення. Крім того, види небезпеки доцільно розглянути в часовому вимірі, тобто ті, які безпосередньо загрожують суспільству і громадянам, і ті, які є гіпотетичними, тобто можуть загрожувати в майбутньому.

Як вже зазначалося, В. А. Ліпкан одним з перших визначив поняття безпеки, а також сформулював систему небезпек, які можуть загрожувати суспільству і громадянам. Щодо безпеки, то він пропонував визначити її як гарантовану Конституцією України та законодавством, а також практичними заходами усіх гілок влади, захищеність і забезпеченість життєво важливих інтересів громадян і суспільства від зовнішніх і внутрішніх загроз [1]. Крім того, він пропонував визначати безпеку як стан захищеності людини, су-

спільства і держави від зовнішніх і внутрішніх небезпек і загроз, основою якого є діяльність окремих громадян, суспільства в цілому, держави та світового співтовариства щодо вивчення, виявлення, ідентифікації, попередження та усунення небезпек та загроз, мінімізації дії негативних аспектів, які можуть створювати небезпеку [1].

Як визначено в юридичній літературі, система безпеки охоплює більшість галузей наук: філософію, політику, право, економіку, військові науки, екологію, біологію, медицину та охорону здоров'я, культуру і мистецтво та інші науки [2]. Розрізняють різні типи безпеки: за масштабом (міжнародна, регіональна, локальна); за суб'єктами (особиста, суспільна, національна, колективна); за суспільними сферами (політична, економічна, військова, екологічна, радіаційна, громадська) [3, 210—211].

Оскільки класифікуються види безпеки, В. А. Ліпкан пропонує виділяти й види небезпеки. В даному випадку вони поділяються за джерелами походження на:

- природного походження — геологічні: землетруси, зсуви, лавини, провали, вулканічна діяльність та інші літосферні явища; гідрологічні: порушення режимів стоку вод, підйом води, який сприяє повеням, цунамі, замерзання і акваторії, та інші гідросферні явища; метеорологічні: посуха, пожежі в степах

та лісах, злива, яка переростає в підтоплення певних місць, сильні морози та інші явища; біологічні: зниження врожайності культур внаслідок виснаження ґрунтів, масове ураження і знищення сільськогосподарських рослин і тварин хворобами та шкідниками, й інші явища у рослинному і тваринному світі; медико-біологічні: виникнення та зміни людських хвороб, зниження імунітету людей, зміни в психічному розвитку людей та ін.; космологічні: порушення руху небесних тіл і газів, збільшення випромінювань, метеоритні зливи та ін.; фізико-хімічні: зміна властивості предметів під впливом змін у зовнішньому середовищі та ін.;

- техногенного походження — аварії на транспорті і на виробництві, які здійснюють вплив на стан природного середовища; аварії з викидами небезпечних хімічних, радіоактивних, біологічних речовин; раптове руйнування будівель і споруд, які стають причинами техногенних катастроф; аварії, які ведуть до пошкодження інженерних мереж та споруд життєзабезпечення;
- антропогенного походження — науково-технічні: зміни людиною певних суб'єктів техносфери; соціально-медичні: зміни в питаннях охорони здоров'я, зменшення кількості лікарів, зниження їх кваліфікації; соціально-географічні: зміни в освоєнні світового океану, земної поверхні та розселенні людей; соціально-екологічні: порушення зв'язку між соціальним і природним середовищем, отруєння природного середовища в результаті діяльності людини; соціально-космічні: розвиток космічних галузей, освоєння космосу з військовою метою та ін.; економічні: порушення циклів виробництва, занепад окремих галузей внаслідок застарілого обладнання та зниження попиту на продукцію; психологічні: зміни у психологічному стані особи, здатності зберігати розумову достатність в сучасних умовах; демографічні: зростання

кількості населення в окремих регіонах, зміни статево-вікової структури, посилена міграція, особливо нелегальна; філолого-етнографічні: знищення національних традицій та звичаїв, припинення розвитку мов, писемності та літератури; освітньо-педагогічні: зниження якості навчання та виховання, припинення розвитку загальної та вищої освіти; культурно-естетичні: деградація мистецтва, культури, науки, літератури, художньої творчості, театральної та музичної творчості, музеїв та ін.; зовнішньополітичні: негативний вплив інших держав на економіку і політику; внутрішньополітичні: криза у внутрішній політиці, відсутність чіткого внутрішньополітичного курсу та ін.; інформаційні: приховування або перекручення інформації, різке збільшення потоків інформації, яке впливає на психіку людей [4].

Разом з тим, автор не розрізняє види небезпек на ті, які можуть впливати безпосередньо на суспільство та громадян, і на ті, які можуть прогнозовано впливати на зазначені об'єкти в майбутньому. Проте, це є важливим, адже таким чином можна визначити пріоритети створення систем протидії загрозам, які є безпосередніми, і розробляти довгострокові програми щодо протидії іншим небезпекам.

Більшість авторів, які розглядають питання безпеки, головну увагу концентрують на національній безпеці [5; 6; 7; 8], проте вони не виокремлюють такі поняття, як соціальна безпека, громадська безпека та деякі інші види безпеки. Останні публікації дещо змінили стан справ і вже окремі автори виокремлюють соціальну безпеку [9] як таку, яка включає в себе цілий ряд понять забезпечення громадян в соціальному, суспільному середовищі.

Щодо класифікації безпеки, то вона повинна передусім проводитися за загрозами для людини. Якщо порушення тих чи інших правил безпеки може призвести до заподіяння шкоди людині, то вона повинна бути першою в класифікації.

У цілому, загрози безпеці громадян існують завжди, проте вони мають бути поділені на першочергові та другорядні, ті, які мають бути усунені одразу, і ті, які можуть бути усунені після певного проміжку часу.

Найнебезпечнішими є загрози, які спрямовані на життя і здоров'я людей, існування людського суспільства в цілому. До таких загроз потрібно віднести загрози військового характеру, біологічного, хімічного та природного характеру, які можуть спричинити багаточисленні жертви серед населення будь-яких країн. До загроз воєнного характеру зараз ми можемо віднести агресивні дії Російської Федерації в Криму та на Сході України, які, незважаючи на попередження, ізоляцію від усього світового суспільства, продовжують окупувати Автономну Республіку Крим і можуть призвести до світового збройного конфлікту.

Усунення такої загрози можливе тільки при проведенні активної зовнішньої політики української держави та взаємодії керівництва України з усіма світовими державами в процесі деескалації конфлікту.

Крім того, необхідно здійснювати заходи щодо припинення актів сепаратизму з боку окремих деструктивних елементів у самій Україні та вести діалог з місцевим населенням щодо перебудови всієї влади в Україні і надання більших повноважень регіонам, що є основною вимогою сепаратистів.

Наступні загрози пов'язані з загрозами екологічній безпеці. Вони можуть бути локальними, наприклад, загрози екологічної катастрофи в карпатському регіоні у зв'язку з масовим винищенням лісів, або глобального характеру — розтоплення льодовиків в Арктиці та Антарктиці, що може підвищити рівень світового океану і призвести до різких змін клімату, а це загрожуватиме усьому людству.

Міжнародні організації активно працюють у напрямі зменшення так званого глобального потепління, також ми можемо спостерігати й окремі дії українського уряду у сфері забезпечення відновлення карпатських лісів з метою зменшення вірогідності екологічної катастрофи в Карпатах та їх регіоні.

Мабуть Україна, як і всі країни, які можуть постраждати від екологічних загроз, повинна запропонувати прийняття певних міжнародних нормативних актів, які б сприяли взаємодії держав у процесі попередження екологічних катастроф. Крім того, має бути розроблена нормативна національна база.

Наступним видом небезпек є небезпеки медико-біологічного характеру. Це небезпеки, які викликані масовими епідеміями (“пташиний” та “свинячий” грип, африканська чума та ін.), масовими отруєннями — як промисловими відходами, так і в результаті техногенних аварій, які можуть бути викликані порушеннями виробничого циклу або недбалістю працівників.

Стосовно засобів протидії таким видам небезпек необхідно насамперед розробити відповідну нормативну базу, яка б сприяла чітким та своєчасним діям медичного персоналу у запобіганні масовим епідемічним захворюванням, а не закуповувати у великій кількості протигрипозну вакцину, як це робили у 2008 р. Крім того, Міністерство охорони здоров'я повинно розробити нормативну базу щодо чіткої ізоляції громадян України від загроз занесення інфекції з інших країн, у разі виникнення там загроз епідемії.

Найбільшою небезпекою в соціальному середовищі є небезпека, яка виникає в результаті розвитку промислового виробництва та недотримання правил техніки безпеки при експлуатації тих чи інших суб'єктів, які призводять до глобальних катастроф або катастроф, що вражають певні території, населені людьми. Як приклад, можна навести аварію на Чорнобильській АЕС в Україні, аварію на АЕС Фукусіма в Японії та ряд інших. Ці катастрофи стались внаслідок недооцінки конструкторами атомних станцій людського фактора та фактора небезпеки, який може виникнути внаслідок неправильних дій з боку персоналу, який обслуговував зазначені АЕС.

Подібні випадки можуть бути зареєстровані при неправильному поводженні з хімічними та бактеріологічними речовинами і предметами.

Основним напрямом попередження подібних катастроф є розроблення чітких інструкцій щодо поводження з небезпечними предметами та речовинами, а також розроблення варіантів припинення розповсюдження небезпечних речовин у разі виникнення різноманітних позаштатних ситуацій. При цьому слід враховувати попередній досвід виникнення аварій та розробляти необхідні інструкції щодо їх попередження.

Зазначені інструкції необхідно розробляти для всіх країн, адже сучасні катастрофи можуть заподіяти шкоду не тільки тим країнам, які допустили подібні аварії, а й іншим країнам.

Небезпеки соціального характеру можна поставити на друге місце, адже вони не загрожують безпосередньо життю і здоров'ю людей, проте в юридичній літературі таким небезпекам приділяється багато уваги. Разом з тим, слід констатувати, що небезпеки соціального характеру також можуть загрозувати життю і здоров'ю людей. Мова йде про масові порушення громадського порядку та масові заворушення, які можуть сприяти тілесним ушкодженням та заподіянням іншої шкоди громадянам. Такі види небезпек ведуть до дестабілізації держави, повалення конституційного ладу та можливої дезінтеграції держави в цілому.

Усунення подібних небезпек може здійснюватися шляхом розроблення чіткої законодавчої бази для попередження і припинення масових заворушень, а відповідно і загроз життю і здоров'ю громадян. Крім того, необхідно розробити чіткі законодавчі гарантії збереження конституційних основ державного ладу, створити відповідні підрозділи в силових структурах, які б могли швидко і жорстко здійснювати заходи по усуненню таких видів небезпек.

Деякі фахівці виокремлюють також демографічні, мовні та інші види небезпек. Усі вони є соціальними і основний шлях їх усу-

нення — це розвиток держави та вдосконалення роботи державного механізму. Вочевидь, класифікація видів небезпек може бути продовжена.

Отже, головним напрямом правового шляху усунення різного виду небезпек для громадян є розроблення чіткої нормативної бази, законів, інструкцій, положень та наказів, які б передбачали виникнення різноманітних видів небезпек і пропонували також ефективні шляхи їх усунення.

Література

1. Ліпкан В. І. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України: Монографія / В. А. Ліпкан. — К.: Текст, 2003. — 600 с.
2. Делинский А. А. Европейская система безопасности: международно-правовые аспекты становления и развития: Дис. ... канд. юрид. наук, спец. 12.00.11 / А. А. Делинский — Х., 2003. — 201 с.
3. Юридична енциклопедія: В 6 т. — Т. 1. — К.: Вид-во "Укр. енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 1998. — 672 с.
4. Ліпкан В. А. Національна безпека України: нормативно-правові аспекти забезпечення / В. А. Ліпкан. — К.: Текст, 2003. — 180 с.
5. Ліпкан В. А. Адміністративно-правове регулювання національної безпеки в Україні: Монографія / В. А. Ліпкан — К.: КНУВС. — 2008. — 439 с.
6. Пендюра М. М. Національна безпека України в контексті сучасних європейських геополітичних трансформацій: Дис. ... канд. юрид. наук спец. 12.00.01 / М. М. Пендюра. — К., 2005. — 212 с.
7. Нижник Н. Р. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку): Навч. посіб. / Н. Р. Нижник, Г. П. Ситник, В. Т. Білоус. — К.: Преса України, 2000 р. — 304 с.
8. Циганов В. В. Національна безпека України: Посіб. / В. В. Циганов. — К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2004. — 100 с.
9. Беззубов Д. О. Суспільна безпека (організаційно-правові заходи забезпечення): Монографія. — К.: "МП Леся", 2013. — 452 с.

Важливим напрямом серед правових заходів з усунення різного виду небезпек для громадян є розробка якісної нормативної бази, що передбачає оперативні дії в разі виникнення різноманітних видів небезпек і пропонує також ефективні шляхи запобігання загрозам та їх усунення.

Важным направлением среди правовых мер по устранению различного вида опасностей для граждан является разработка качественной нормативной базы, предусматривающей оперативные действия в случае возникновения различных видов опасностей и предлагает эффективные пути предотвращения угроз и их устранения.

An important trend among legal measures to eliminate all types of threats to the public is to develop high-quality regulatory framework that provides for prompt action in the event of various types of threats and also offers effective ways to prevent threats and remove them.

Надійшла 22 травня 2014 р.